

ROZHOVOR S PROFESOREM LUBOŠEM KROPÁČKEM

Daniel Křížek*

Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc. (nar. 23. 2. 1939) je arabista, islamolog a afrikanista, působící především na Ústavu Blízkého východu a Afriky a Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy. Jako autor četných publikací a aktivní účastník veřejných debat dlouhodobě významně ovlivňuje česká islámská studia i obecné povědomí o islámu a muslimech. Vedle islámu s jeho různými podobami a proudy a historie Blízkého východu a Afriky se také systematicky věnuje dějinám vztahů mezi křesťanským a islámským civilizačním okruhem a možnostem mezináboženského a mezikulturního dialogu.

* * *

Jak vzpomínáte na doby svého studia arabistiky a afrikanistiky?

Rád bych nejprve upozornil, že dosti rozsáhlý bilanční rozhovor o mém někdejší mládí, o životě, názorech a víře vydalo v roce 2013 nakladatelství Vyšehrad jako knížku s titulem *Po cestách kamenitých*. Podnět vyšel tehdy od nakladatelství. Já jsem jej přivítal, protože jsem si uvědomoval, že má životní cesta se již nenávratně stáčí kamsi do závěrečných fází. Nu, řečeno jinak, starý člověk rád vzpomíná. Studijní léta patří přitom zpravidla ke vzpomínkám nejmilejším. Tak je tomu také v mém případě. Na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, na obory anglistika a arabistika, jsem byl přijat v roce 1959, dva roky po maturitě, do té doby mi tehdejší režim uzavíral přístup na vysokou školu pro špatný kádrový původ a neangažovanost. Jako většina mladých lidí jsem toužil poznávat svět – a také v tom nám tehdy mocipáni bránili. Tak jsem si cestování nahrazoval četbou a při zaměstnání jsem se ve večerních kurzech učil cizím jazykům, včetně orientálních. Nejvíce mě tehdy lákaly indické jazyky. Když jsem ale nakonec byl přijat na arabštinu, přišel jsem jí na chuť jako nositelce významné a bohaté světové kultury.

Má studia spadala do šedesátých let, „zlatých šedesátých“, kdy se u nás pozvolna uvolňovaly poměry a zároveň zanikal koloniální systém. V roce 1960, označeném právem za „Rok Afriky“, získalo nezávislost 17 bývalých kolonií. Nečekávalo proto, že i naše fakulta, podobně jako mnoho vysokých škol jinde v Evropě i v Africe samé, otevírala tehdy studijní obor afrikanistika. Připojil jsem se k tomuto trendu a vedle arabistiky jsem se věnoval i studiu svahilštiny a afrických dějin a kultur. Byla to krásná léta: mládí, otevírající se obzory, perspektivy pozvolné cesty k lepšímu, svobodnějšímu světu. Tvrdý úder pak u nás přišel ještě před koncem desetiletí v srpnu 1968.

Dovolil byste si srovnávat možnosti tehdejších a nyníjších studentů daných oborů?

Je to očividný, obrovský rozdíl. Dnešní studenti mají svobodu cestovat a pobývat v zemích, jejichž jazyk a kulturu studují. Mají také možnost – a dokonce jsou

* Mgr. Daniel Křížek, Ph.D., Katedra blízkovýchodních studií, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, dkrizek@kbs.zcu.cz.

k tomu povzbuzování – studovat semestr nebo více na prestižní univerzitě jinde v Evropě nebo v USA. Po celou dobu studií mají přístup téměř k veškeré odborné literatuře a k široké škále informací v tištěné nebo digitální formě, pomocí internetu mohou i přímo komunikovat se zahraničními odborníky nebo kolegy ve svém oboru. Problém není v nedostatku informací, ale spíše v jejich nadbytku, v inflaci spolu s účelovým zkreslováním, v potřebě dokázat se orientovat ke smysluplnému porozumění. Důležitý díl poznatků předpokládá samozřejmě znalost angličtiny.

V době mých studií jsme se museli spokojit s domácími skrovnými knižními fondy. Arabisté měli k dispozici klasické orientalistické práce převážně v němčině. Afrikanistům se nabízely především nové publikace sovětských autorů. Jen část byl ideologický balast, velkou cenu pro studium afrických jazyků si uchovaly ruské bohatě propracované slovníky. Tady jsou zase dnes znevýhodněni studenti, kteří nedokáží přelouskat azbuku. Zakončím ale krátké srovnání vlastním zážitkem a jeho reflexí. Za pobytu v Káhiře v roce 1967 jsem se zúčastnil symposia islámských právníků. Ve svých vystoupeních citovali spatra pasáže nejen z Koránu, ale i z hadísů. Napadlo mě, jak my orientalisté nemůžeme konkurovat jejich cvičené paměti, vždyť k vyhledání hadísu máme k dispozici Wensinckovy konkordance, které v dokončené verzi představují osm těžkých obřích svazků! Ale ejhle! Dnes díky internetu si lze hadísy nalézt několika kliknutími třeba z chytrého mobilu v kapse.

Kdo Vás nejvíce ovlivnil jako učitel a čím?

Na své učitele vzpomínám s úctou a velkou vděčností. Na filozofické fakultě působila tehdy v 60. letech řada vynikajících osobností. Nemohu je v krátkém rozhovoru všechny jmenovat, zaměřím se jen na orientalisty, a to jen na ty, kteří mi dali nejvíce. První místo náleží určitě profesorovi Karlu Petráčkovi, z jehož seminářů jsem vždy odcházel zapálený pro další bádání o tématech, o nichž jsme hovořili, a obecně pro vědeckou práci jako hodnotnou životní náplň. Zasloužil nás do arabistiky, zájemce také do etiopistiky, a do metod lingvistiky a literární vědy. Po smrti japanoložky profesorky Hilské (1968) převzal na čas vedení celé tehdejší velké orientalistické Katedry věd o zemích Asie a Afriky a snažil se – sám trvale nestraník – čelit nástupu normalizace. V 70. a 80. letech se podobně snažil udržovat kvalitní standard filologické složky oboru afrikanistika, který na fakultě spoluzaložil.

Na tomto poli mu stál po boku jako historik dr. Ivan Hrbek, jehož rovněž počítám mezi učitele, kteří mě nejvíce ovlivnili. Byl vzděláním historik a arabista. Přeložil z arabských originálů do češtiny řadu významných středověkých děl – Ibn Tufajla, al-Mas'údího, Ibn Chaldúna, části z cestopisu světoběžníka Ibn Battúty a samozřejmě Korán. Byl zaměstnán jako vědecký pracovník v Orientálním ústavu Akademie věd, na filozofické fakultě přednášel jako externista historii Afriky, která se stala v 60. letech jeho hlavním odborným zaměřením. Spolu s Karlem Petráčkem dali vznik týmu, který v roce 1966 vydal velké dvoudílné Dějiny Afriky. Na toto dílo, poznamenané jen zcela okrajově tlakem tehdejších poměrů a jen mírně vystavené potřebě korektur novějším poznáním, je česká afrikanistika i po 50 letech právem hrdá. Ivan Hrbek, hlavní editor a autor tohoto kolektivního díla, uplatnil zvolenou periodizaci a některé přístupy také v monumentální osmivazkové Ge-

neral History of Africa, vydané péčí UNESCO ve vícerych jazykových verzích. Byl členem řídicího byra tohoto velkého mezinárodního projektu a spolueditorem svazku věnovaného ranému středověku. Z jeho iniciativy se mohli k autorům některých kapitol zařadit i čeští odborníci: já v kapitole o arabizaci Súdánu a Rudolf Veselý v kapitole o Egyptě v osmanské době. Můj odborný růst ovlivnil Hrbek po vícerych stránkách. Byl vedoucím mé diplomní práce Zahraníční politika, ohlas a důsledky súdánské mahdíje a později práce kandidátské – dnes by se řeklo doktorské disertace – Dárfúrský sultanát, studie o státu, obchodu a kultuře. Předložil jsem ji v roce 1970, ale nastupující normalizační čistky mi tehdy znemožnily ji obhájit. Obhajoba se konala až po Listopadu v roce 1990. Ivan Hrbek se bohužel ze svobodného klimatu dlouho netěšil, zemřel krátce před svými sedmdesátinami v roce 1993. Při smutečním obřadu jsem se s ním loučil za jeho žáky a přátele.

Alespoň krátce se zmíním také o svých učitelích z orientalistiky, dnes emeritními profesory, s nimiž mě stále pojí přátelské svazky. Rudolf Veselý přednášel islámské dějiny, těší se mezinárodnímu uznání jako přední odborník na islámské nadace (waqfy) z mamlúcké a osmanské doby. Nemá u nás konkurenta ve schopnosti dešifrovat a číst arabské rukopisy a hodnotit objekty muslimské hmotné kultury. Jaroslavu Oliveriovi jsem zase vděčný jako učiteli, který mě kdysi zasvěcoval do kultivovaného stylu spisovné arabštiny a seznamoval s klasickou i moderní arabskou literaturou.

Jaké byly v době studií Vaše představy, plány a cíle?

Budu stručný. Po zlých zkušenostech z padesátých let jsem věděl, že nezmění-li se režim, nemám šanci uplatnit se ve vyšších, například diplomatických funkcích. Toužil jsem poznávat svět s veškerou rozmanitostí lidských kultur a k tomu jsem nalézal cestu jen v soustředěném sebevzdělávání, zvláště ve studiu jazyků. Do zahraničí za železnou oponu jsem se dostal teprve jako 24letý v roce 1963, a to jako tlumočník. Vysokoškolská sekce tehdejšího ČSM totiž dostala pozvání k účasti na sjezdu Všeobecného svazu muslimských studentů v čerstvě nezávislém Alžírsku (UGEMA) s tím, že jednacím jazyky budou francouzština a arabština. Svazáci zjistili, že takovou dvojí kvalifikaci splňuji v řadách studentů nejspíše jen já, přestože jsem nezastával nikde žádnou funkci. A tak jsem mohl doprovodit oficiální delegátku do fascinujícího světa silně odlišného od tehdejší československé šedi. Když jsem v roce 1964 absolvoval, Karel Petráček mi pomohl zůstat na fakultě jako asistent a pak aspirant, v dnešní terminologii doktorand. V rámci postgraduálního studia jsem pak strávil téměř rok v Káhíře. Pobyt v Egyptě dovršil mou formaci arabisty a zároveň vtiskl mým představám o životních cílech i určitý duchovní směr: pracovat pro lepší vzájemné poznání s arabským a africkým světem a také pro dobré vztahy mezi křesťany a muslimy. Jsem věřící křesťan a v Egyptě – za pobytu na koleji, v knihovnách i na ulicích – jsem se naučil vážit si také upřímné víry muslimů.

Jak byste zhodnotil vývoj české orientalistiky, arabistiky, islamologie, blízkovýchodních studií a podobně od dob Vašich studijních let?

Náš malý vnitrozemský národ toužil vždy po širších obzorech. Spisy a životní příběhy českých středověkých a raně novověkých cestovatelů byly již téměř ve všech případech kvalitně zpracovány. Motivy jejich cest bývaly nejprve především náboženské, šlo hlavně o pouti do Svaté země nebo misijní cesty jezuitů nebo františkánů, později přibýly také ideové anebo přímo fyzické střety s expandujícími osmanskými Turky. Orientalistika v dnešním smyslu se ustavovala až v 19. století. Rozvíjela se u nás podobně jako v německém prostředí zpravidla kolem filologického jádra. Náboženský zájem o islám si ovšem uchovává svůj význam dodnes. Před 400 lety se projevil zprvu příkře odmítavou polemikou, například v Budovcově Antialkoránu, později, na prahu dneška, motivoval cesty Aloise Musila s cílem porozumět hlouběji biblickým dějům poznáním obdobných způsobů života, s nimiž se na Blízkém východě mohl ve své době stále ještě setkávat. Zůstal věrný katolické víře a kněžství, ale s arabskými beduíny se dokázal sblížit takovou měrou empatie, že ho čeští muslimové v nekrolozích (1944) pokládali mylně za konvertitu.

Po 2. světové válce se pojetí orientalistiky spolu s postupující dekolonizací a mnohazměrnou globalizací rozšiřovalo a obsahově měnilo. Pokusil jsem se charakterizovat tento vývoj v úvodní kapitole knihy *Blízký východ na přelomu tisíciletí* (1999). Roli tu hrála jak drtivá kritika „orientalismu“ od Edwarda Saída, tak poznání, rozvinuté zvláště silně v anglofonních sociálních vědách, že současný Blízký východ je nutno studovat mnohooborově. Tradiční orientalistická erudice si stále uchovává zásadní kompetenci při studiu dávných civilizací, rukopisů a dalších pramenů k poznání, avšak snaha analyzovat a chápat současné politické, ekonomické a kulturní problémy muslimských zemí si vyžaduje erudované nasazení širších a hlubších společenských přístupů. Česká orientalistika byla na tomto poli až do roku 1989 znevýhodněna příkázanou izolací od západního světa, omezenou dostupností moderní vědecké produkce a v neposlední řadě také vnučováním výkladových společenských schémat. Přesto přinesla mnoho dobrého v tradiční linii. Jde o překlady klasických naukových i beletristických děl z arabštiny (F. Tauer, I. Hrbek, J. Oliverius) a perštiny (J. Rypka, V. Kubíčková aj.), zpravidla se zasvěcenými komentáři. Naši orientalisté této – můžeme říci klasické – generace výrazně přispěli ke vzdělanosti českých čtenářů a v lecčem si získali i značný mezinárodní ohlas. Jako příklad uvedu alespoň Rypkovy Dějiny perské a tádžické literatury, Tauerovy historické a Petráčkovy lingvistické práce. Jejich žáci mohli pak ve změněných podmínkách po Listopadu rozvinout blízkovýchodní studia s plnou šíří možných odborných specializací v souladu a kontaktu s orientací humanitních a společenských věd ve světě. V minulosti se u nás sice hovořilo o komplexním výzkumu rozvojových zemí, avšak vysokoškolské studium orientálních jazyků se kombinovalo nejčastěji se světovými jazyky. Dnes bývá v dvouoborových programech spojováno – byť leckdy tápavě – se širokým spektrem možných společenských, někdy i přírodních věd. Zaměření reflektuje společenský zájem a mění se potřeby.

Jakým tématům by se podle Vás měli věnovat nastupující profesionálové v těchto oborech? Jaká další doporučení byste pro ně měl? A jaké jsou podle Vás nejvýznamnější problémy či rezervy ve zkoumání „islámského světa“? Nechybí třeba reálná interdisciplinární spolupráce?

Vyjdu opět z naší situace a následně se pokusím o obecnější perspektivu. Studijní a badatelské zaměření by mělo především odpovídat hlubokému osobnímu zájmu. Ten může inspirovat k hodnotné práci zcela podle vlastní volby anebo k zapojení do širších výzkumných projektů podpořených granty. Sdílím výhrady, které se u nás často ozývají ke „kafemlejnkovému“ hodnocení vědy, zároveň však vnímám, že na některé otázky je nezbytné soustředit maximální pozornost. V tomto smyslu dnešní stav světa staví orientalisty zabývající se světem islámu před naléhavé úkoly přesahující meze pouhé akademické excelence. Jejich spleť spektrum a etický apel se nám rozrůstají přímo před očima, zmíním se jen o některých stránkách, patrně nejnaléhavějších.

Předně jde o samotné pochopení víceznačného islámu jako náboženství, jako dějinného fenoménu a také jako dnešní, široce zneužívané politické ideologie a bohužel někdy i falešného „zdůvodňování“ zločinné praxe. Nerozlišování má zlé dopady. V současné české společnosti xenofobní proudy těží z nedostatečných znalostí obyvatelstva jako z podhoubí k šíření strachu, hysterie a paušální nenávisti k islámu pro vlastní politický prospěch. Čelit nerozlišující islamofobii patří dnes nepochybně k důležitým tématům křesťanské pastorální teologie a mezináboženského dialogu. Učitele věnující se takovému působení najdeme na všech teologických fakultách v Praze, Českých Budějovicích a Olomouci a také na českých a moravských religionistických pracovištích. Pro orientalisty zde vyvstává úkol přispívat svými přístupy k hlubšímu poznání náboženských základů islámu a křesťansko-muslimských vztahů. Leccos již bylo vykonáno (např. habilitační práce Víta Machálka na Evangelické teologické fakultě, 2016), kvalitně byly zpracovány středověké islámsko-židovské polemiky (D. Boušek, 2013). V roce 2016 vyšly krátké, velmi výstižné charakteristiky shody a rozdílu pojetí Boha a víry v křesťanství a islámu od P. Hoška (Islám jako výzva pro křesťany) a od desítky teologů z různých církví (Křesťan a islám). Na celkové zmapování křesťansko-muslimské problematiky, jaké existuje ve světových jazycích, však česká vzdělanost stále čeká. Také dosud neexistuje česká zevrubná monografie o šíitském islámu, pouze dílčí pohledy (např. práce Libora Čecha, 2010 a 2016), přestože vyostřené soupeření sunnitských a šíitských uskupení tvoří dnes podstatné ideologické podloží v krvavých konfrontacích v Sýrii, Iráku a Jemenu a vyvolává neklid i jinde. Naproti tomu, tématu súfismu a súfijským tariqám se od minulého desetiletí dostává v české islamologii nebývalé pozornosti (L. Kropáček, B. Ostřanský, D. Křížek); bude užitečné v tomto směru pokračovat.

Před řadu důležitých témat staví naše islamology různé fáze dějin muslimských států a společností, zvláště v moderní době. Mnozí na nich průběžně úspěšně pracují (E. Gombár). Poměrně bohatou produkci vyvolaly revoluce a naděje Arabského jara (O. Beránek s kolektivem, 2013; D. Křížek, Z. Tarant, 2014; M. Mendel, 2015). Zvláštní tematický okruh tvoří dnes muslimské komunity v Evropě. K některým vznikly u nás kvalitní původní monografie (pro Německo, Rakousko a Švýcarsko M. Klapetek, 2011), příval migrantů a rozmach širokého spektra reakcí spolu s emotivně vypjatými a tendenčními mediálními komentáři volají dnes po novém, odborném, pokud možno celoevropském výzkumu evropského islámu. Více pozornosti zasluhuje také ideový kvas v muslimském prostředí; zájmu se těší salafismus (P. Ťupek, 2015), zatímco umírněné, liberální a reformní myšlenkové proudy

jsou u nás zachycovány spíše jen v překladech než v původních studiích. Zde by bylo potřebné přidat. Důležitým tématem pro širší zpracování a hlubší analýzu a představení představuje také určitě islámské právo (fiqh). V minulých letech mu bylo u nás věnováno několik prací (P. Osina, 2012, J. Potměšil, 2012), zvláště jeho nejživotnější části tj. rodinnému právu (L. Bezoušková, 2013) a finančním institucím (I. Hrdličková, 2013). Podobně prospěšné jako spojení právnické a arabistické erudice jsou a budou také jiné oborové kombinace, například pro práci lékařů (zatím o přístupu k muslimským pacientům M. Hájek a Ch. Bahbouh, 2016) nebo v exaktních a přírodních vědách.

Různá pojetí a prosazování islámu v soudobých společnostech jsou samozřejmě důležitým tématem, jež si žádá využití metod, pojmů a reálné spolupráce se sociálními a kulturními antropology, sociology a politology. Na tomto poli lze u nás zaznamenat jak zájem, tak početné výsledky. Ze zorného úhlu sociologie se Blízkým východem velmi aktivně zabývá K. Černý. Po mapování různých forem politického islámu (2012) se dnes snaží o rozsáhlou analýzu strukturálních příčin zřejmě nestability v celém blízkovýchodním a severoafrickém regionu. Hledá odpovědi na otázky nerovnoměrné modernizace, populační exploze, těžko zvládané urbanizace, problémů školství i v neposlední řadě zápasů o interpretaci islámu. Dnešní radikalizovaný islám vyvolává u nás i jinde v Evropě velké a leckdy bouřlivé diskuse. Podílejí se na nich jednotlivci i celé think-tanky, u nás například Evropské hodnoty se snahou definovat a sjednotit různorodou terminologii užívanou v diskurzu o extremistických výkladech islámu (islamismus, džihádismus, fundamentalismus). Sociologie a politologie se ovšem dotýkají také diskuse o opačném extremismu, tj. islamofobii. Dobrý souhrn situace v ČR nabídl nedávno M. Mareš (2015); připravují se další, dále aktualizované práce. Z odlišného hlediska zájmu o akulturaci životního způsobu arabských muslimů u nás nabídla přínosnou práci na etnologii v Brně Jana Malecká (2014).

Paušální negativní pohledy na islám se v českých diskusích někdy propojují s přezíravým nebo odsuzujícím pohledem na Arabů a jejich kulturu. Arabistům zde připadá úkol rozvíjet cílevědomě tradiční linii svého oboru a seznamovat čtenáře a případně diváky s hodnotnou produkcí arabských spisovatelů a umělců minulosti i dneška. Pozitivní zájem o takováto témata u nás existuje jak v kruzích tvůrčí inteligence, tak v kvalitnější části médií. A rozhodné ocenění si zasluhují iniciativy zprostředkovávající poučené a plně humánní pohledy na arabskou i širší blízkovýchodní kulturu veřejnosti, jako jsou festivaly pořádané mladými orientalisty v Plzni.

Jsme nebo můžeme být konkurenceschopní v evropském či světovém měřítku v těchto oborech? Za jakých podmínek?

Naše společnost se od devadesátých let otevřela světu. Naši mladí lidé využívají možnosti studovat na významných univerzitách, v archivech a výzkumných centrech v Evropě, USA nebo Kanadě, orientalisté také v zemích svého odborného zájmu. Jsou tedy dány předpoklady k tomu, abychom překonali zaostávání, které v minulosti působila nesvoboda a omezený přístup k literatuře a informacím. Překážkou, která zůstává, je ovšem nedostatek finančních prostředků. Promítá se

nejenom do možností získávat si drahé publikace a předplácet si důležitá odborná periodika, hostit cizí odborníky a účastnit se významných konferencí a symposií, ale také do možnosti otevírat na fakultách „malé obory“, jakými jsou například orientální jazyky. Obecně jistě platí, že svou pedagogickou a samozřejmě vědeckou činnost se snažíme rozvíjet ve spolupráci s vyspělými zahraničními osobnostmi a centry. Nejde o konkurenci, možná o soutěžení, případně o participaci na hodnocení. Taková hlediska se uplatňují někdy v grantové politice, někdy v evaluacích projektů. Mám ovšem dojem, že více než instituční politika hrají ve spolupráci se zahraničními kolegy roli individuální schopnosti a vztahy našich vyspělých odborníků.

Jaká je nebo by měla být role odborníků z diskutovaných oborů ve veřejném prostoru? Je možné nějak efektivně korigovat zjednodušené a předsudečné představy o regionu Blízkého východu, o islámu, o muslimech?

Tohoto závažného tématu jsem se již dotkl a otázka sama vlastně říká, jaký je náš úkol. Průzkumy ukazují, že předsudky a nerozlišující protimuslimské postoje ovládají u nás údajně značnou část obyvatel, vlastně obdobně jako v minulosti antisemitismus. Přitom však praktická zkušenost má i některých kolegů a přátel svědčí o tom, že titíž protiislámsky nastrojení lidé si často přejí dozvědět se o muslimech něco více. Vždyť o nich skoro nic nevědí, s žádným se osobně nesešli, jsou vystaveni apelům mocichtivých demagogů, kteří těží z jednoduchých instinktů, jako je strach z neznámého. Naše média – ta dobrá, nepředpojatá – se většinou snaží nabízet pohledy z vícero stran a je nutné, aby odborníci vytrvali ve svém poslání svědků a garantů pravdivého poznání a náročných, někdy velmi klopotných řešení složitých otázek v konfrontaci s jednoduchým, rychle působícím hecováním hlasatelů nenávisti. Odborník-svědka musí u nás počítat s tím, že za své názory bude zahrnut hromadami vulgárních pomluv a zlých výhrůžek na sociálních sítích. Po každém veřejném vystoupení. Bolí to, ale je nutno jít dál. Účinnými cestami poctivé osvěty jsou veřejné přednášky s přímým kontaktem s posluchači. A pro přemýšlivé spoluobčany odborníci nabízejí poučení také v kvalitních knihách. V roce 2016 sociologové soustředění kolem ostravského znalce české muslimské komunity D. Topinky vydali rozsáhlý přehled o muslimech ve všech sférách našeho veřejného života (Muslimové v Česku). Orientální ústav zase zorganizoval přehled názorů na nejčastější protimuslimské teze. K této tematické osnově se vyslovilo 22 odborníků (Stíny minaretů. Islám a muslimové jako předmět českých veřejných polemik). Naprostá většina ukázala neudržitelnost šířených stereotypů a hoaxů o islámu. Notoričtí autoři islamokritických titulů byli rovněž vyzváni k účasti, ale odmítli. Obecně lze říci, že zájem o početně nepatrnou a extrémně heterogenní českou muslimskou komunitu je u nás až neúměrně velký. Na vysokých školách projevují zájem psát o nich studenti řady různých společenskovědních oborů. Pro evropské odborné zájemce jsem soustředil relevantní informace ve výstupu z mezinárodní konference organizované v březnu 2015 Cyrilometodějskou teologickou fakultou v Olomouci (Europe and Islam, 2015). Shrnutí: Naším úkolem je nepolevovat v osvětovém úsilí, i když nás souží svými bolavě úpornými sisyfovskými rysy.

Současný Blízký východ (MENA) prochází významnou, místy brutální transformací. V současnosti představuje kromě jiného bezpečnostní výzvu, v budoucnosti nepochybně zdroj příležitostí v rámci obnovy. Odpovídá tomu podpora státu takzvaným malým oborům, které mají potenciál vychovávat skutečné experty na region? A možná obecně, je financování humanitních a společenských věd v ČR dostatečné?

Formulace otázek předjímá odpovědi. Ano, je to tak, jak otázky naznačují. Diskuse o přijímání uprchlíků v Německu počítají v některých hlasech již dnes s tím, že obnova rozvrácené a poničené Sýrie si vyžádá velmi mnoho arabsky hovořících a s místní situací obeznámených pracovníků zahraničních firem, které se přijdou zapojit do rekonstrukcí po celé zemi, v celé řadě oborů. Německo takové lidi bude mít, budou to v hojném počtu patrně i dnešní azylanti. Titíž arabsko-němečtí fachmani se samozřejmě mohou uplatnit i při obnově v Iráku, v Libyi, v Jemenu a v dalších zemích. Dodávám: snad. Napřed je totiž třeba nastolit ve všech zemích regionu mír. Tímto směrem je třeba dnes zaměřit maximální úsilí. Přitom ovšem je správné myslet i na budoucnost a umět se poučit z vlastních chyb – mám na mysli západní svět – v minulosti. U nás se pozornost – a cílená hysterie – části politiků a médií soustřeďuje jen na bezpečnostní hrozby. Al-Káida, takzvaný Islámský stát, zfanatizovaní džihádisté a teroristické zločiny v Evropě nás samozřejmě nutí být připraveni a schopni čelit reálným nebezpečím. Ministr vnitra Langer před lety vyhradil ze svého resortního rozpočtu určitou částku filozofické fakultě na výuku blízkovýchodních jazyků pro bezpečnostní službu. Nerozumně to bylo takto zveřejněno a již dávno tato finanční pomoc skončila. Dnes na položenou otázku musím odpovídat jen povzdechem, že o nedostatečném financování blízkovýchodních jazykových a jiných studií se u nás ví, ale nic se s tím nedělá. Velmi málo pozornosti se věnuje také úvaze, že obrovská většina Arabů a obecněji muslimů vůbec nejsou teroristé, ale především jejich už dnešní nebo potenciální oběti a zaslouží si důvěru a pomoc. A k účinné pomoci patří i dobré dorozumění: jazykové a v plném rozsahu kulturní. Tato kritéria splňuje v plné míře naše dnešní velvyslankyně v Damašku, orientalistka, má někdejší spolužačka Eva Filipi, dnes jediná diplomatická představitelka západních států v zemi. Nejde jenom o bezpečnost, jde o budoucnost. Dobré porozumění a dobré vztahy jsou určitě lepší vyhlídkou než ploty a zdi a šíření střelných zbraní mezi obyvatelstvo.

Není Vám líto, že dosud nedošlo k plnohodnotné obnově oboru afrikanistiky v ČR? Je to vůbec představitelné? Co lze dělat?

Je mi to velmi líto. A nejenom mně, každý rok dostávám z celé republiky i ze Slovenska dotazy maturantů, kdy bude možné u nás studovat afrikanistiku. Odpovídám, že dnes u nás existují jen částečné možnosti v Plzni (docent Záhořík), v Hradci Králové (politologické zaměření) nebo v Praze na Fakultě sociálních věd (sociologické zaměření) nebo Fakultě humanitních studií. Velký zájem o Afriku se projevuje také v činnosti řady humanitárních organizací, které mají své výhonky i v některých afrických zemích. Patrný je také zájem o africké divadlo a zajímavé nové objevy v literární tvorbě afrických autorů. Velmi aktivně působí v Praze organizace Humanitas Africa, v jejímž vedení jsou především Afričané z Ghany. Věřím, že z těchto všech zdrojů se u nás afrikanistika znovu ustaví. Nedokážu ale říci kdy.

Dnes k tomu schází personální zabezpečení docenty a ještě více financemi. Nelze si vůbec představit, že by Filozofická fakulta UK našla a věnovala potřebnou finanční částku na oživení oboru, který nemá silného zahraničního ani domácího sponzora, ani výraznější politickou a hospodářskou atraktivitu.

Setkávám se v poslední době s názory, podle kterých – především kvůli nejrůznějším projevům islámského extremismu – Samuel Huntington netrefil vedle se svým „střetem civilizací“. Jak to vidíte Vy?

Již od devadesátých let, od vydání *The Clash of Civilizations*, jsem u nás patřil k těm, kdo se k myšlence mezicivilizačního střetu stavěli kriticky. Ostatně Huntington sám před ním varuje, nezvěstuje jej jako nevyhnutelný. Takovým směrem se vydala senzacechtivá média. Ta pak poukazovala na každý konflikt, jehož se účastnili muslimové, jásavým „už je to tady!“. Huntington zplošťuje historii vztahů mezi muslimským a evropským světem, fakticky nešlo o trvalé válečné konfrontace, ale bylo tu také vzájemné předávání znalostí a hodnot, smysluplná vzájemná reflexe. A dnes ty velké civilizační bloky, s nimiž teze s jakousi neblahou předtuchou počítá, ve vylíčené podobě neexistují. Můžeme žít v muslimské zemi a muslimové žijí mezi námi. A napříč „civilizacemi“ se zformoval velký nový blok BRICS, odporující svou skladbou dané tezi. Historikům přísluší analyzovat příčiny stagnace islámské kultury na počátku novověku – patřila k nim sebestřednost a nezáměr o druhé – a pak také hnací síly novodobých reforem, a musí tak činit na základě fakt, nikoli mediálně atraktivní hypotézy.

Česká republika nemá významnou muslimskou menšinu. Diskutuje se nicméně o přístupech, které by působily preventivně proti možným náboženským radikalizacím. Co jsou podle Vás možná rizika a jaký přístup by byl adekvátní?

Již jsme hovořili o tom, jak se malá a silně heterogenní muslimská menšina v ČR těší silnému mediálnímu i akademickému zájmu. Vzhledem k nárůstu radikálních tendencí jak na Blízkém východě, tak v muslimských komunitách v Evropě, je samozřejmě legitimní sledovat ostražitě, zda se podobný trend neobjevuje také u nás. Nemělo by se ovšem zapomínat, že k radikalizaci může docházet také jako k obrannému reflexu proti nenávislnému přístupu z tuzemského okolí komunity. Takový scénář si přejí stratégové tzv. Islámského státu a v jeho intencích si počínají čeští islamofobové. Správný přístup znamená respektovat náboženskou svobodu, pokud neporušuje právní řád země. Už rakouský *Islamgesetz* z roku 1912, který tehdy platil i u nás, stanovil, že nepřijatelné jsou šariátské tresty a polygamie. U některých zvyků, jako je ženská pokrývka hlavy *hidžáb*, může v některých konkrétních situacích vznikat diskuse, která by ovšem měla být vedena věcně a nezaujatě. K adekvátnímu přístupu by podle mého soudu měla patřit i větší mediální a obecná pozornost vystoupením českých muslimů, kdy rozhodně odsuzují terorismus jako neslučitelný s islámem. Připomínám jen účast nemalé skupiny muslimů na mši v kostele na pražském náměstí Jiřího z Poděbrad, spojenou s rozhodným odsouzením vraždy katolického kněze ve francouzském Saint Etienne du Rouvray, v létě 2016 nebo dvoudenní konferenci proti terorismu pořádané pražskými mus-

limy spolu s akademiky z Kuvajtu v lednu 2017. Mohl bych uvést další příklady, veřejnost o nich nebývá vždy dostatečně informována.

Jaké jsou Vaše současné odborné plány?

Přibývajícím léta mi již nedovolí pracovní nasazení, na jaké jsem býval zvyklý. Stále se nicméně snažím pracovat pro dobré vztahy mezi křesťany a muslimy. V tomto směru přijímám pozvání na různé besedy a diskuse. V posledním roce jsem pracoval na studii o syrských alavitech a o drúzích pro kolektivní monografii o náboženských menšinách na Blízkém východě, která vyjde počátkem roku 2017. Na mezinárodní právnické konferenci v Trnavě jsem přednášel o typologii integrace muslimů na právní prostředí v Evropě. Zabýval jsem se také tématem rakousko-uherské politiky vůči muslimům za Františka Josefa. Rád bych připravil větší knihu shrnující mé nejvýznamnější studie z oborů arabistiky, afrikanistiky a islamologie, které vyšly rozptýleně v různých méně dostupných časopisech. Plánů mám vícero, ale raději hovořím o tom, co se již podařilo.